

ОБГРУНТУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДХОДІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ХУДОЖНЬОГО ПРОФІЛЮ

Нові соціальні вимоги, світові тенденції культурного і суспільного розвитку, глобалізаційні процеси зумовлюють необхідність посилення уваги до відродження і збереження національної культури, традицій народного мистецтва як невичерпного творчого джерела професійних знань і вмінь майбутніх фахівців художнього профілю.

За цих умов важливістю набуває реалізація сучасної парадигми професійно-художньої освіти, спрямованої на неперервний розвиток особистості фахівця художнього профілю, виховання її світоглядних позицій, ідей, поглядів на основі цінностей світової та вітчизняної культури, декоративно-прикладного і образотворчого мистецтва.

Особливо це стосується підготовки кадрів для підприємств художніх промислів і ремесел, зорієнтованих на художньо-промислові види діяльності, що в свою чергу вимагає від них не тільки наявності професійних компетенцій на рівні майстра-творця-виконавця унікальних виробів народного мистецтва, але й сформованої високої моралі та духовності. Адже цінність народного мистецтва для сучасного фахівця художнього профілю полягає, насамперед, у тому, що виникаючи у вигляді художніх промислів і ремесел воно стає необхідною частиною економічної та художньої культури суспільства, відображаючи у своєму змісті історично сформовані національні риси, загальнолюдські якості.

У зв'язку з цим діяльність професійно-художніх навчальних закладів має бути спрямована на забезпечення умов для творчого удосконалення особистості майбутнього майстра-художника, ефективної соціалізації та адаптації до вимог робочого місця на виробництві, формування здатностей до самореалізації в індивідуальній і колективній художній діяльності, оволодіння набором відповідних кваліфікацій і компетенцій, необхідних для

мобільності та конкурентоспроможності на ринку праці, а також для соціального визнання як митця-професіонала в художньому середовищі.

Дуже важливо, щоб випускники професійно-художніх навчальних закладів, в умовах існування великої кількості субкультур, безлічі низькоякісної продукції, відсутності у молоді знань про народну культуру, були провідниками ідей народного мистецтва у сучасному житті, професійній діяльності, законодавцями у формуванні художнього та естетичного смаку людей, патріотичної гордості, поваги до вікових культурних традицій і відповідальності за духовні багатства, створені попередніми поколіннями.

Водночас необхідно, щоб їхня професійна діяльність ґрунтувалась на провідній ідеї – збереження українського народного мистецтва у світовому етнокультурному просторі на основі створення художніх виробів з відтворенням традиційних образів, форм, орнаментів українських народних промислів і ремесел, а також з їх творчою інтерпретацією в сучасних виробах декоративно-прикладного мистецтва.

Свідченням цього є результати міжнародних і вітчизняних виставок образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, конкурсів, фестивалів моди, на яких більшість робіт оформлено з елементами етнодизайну, що чітко характеризують і вирізняють українську народну культуру від культури народів інших країн.

Досягти такого рівня підготовки фахівців художнього профілю можливо за умови забезпечення професійно-художніми навчальними закладами інноваційного освітнього середовища, спрямованого на розвиток та творчу самореалізацію учнівської молоді.

Зокрема у Національній доктрині розвитку освіти зазначено, що важливою умовою створення інноваційного освітнього середовища є поєднання освіти і науки, яке ґрунтується на розробці та впровадженні в освітню діяльність професійних навчальних закладів новітніх наукових і технологічних досягнень, інноваційних систем навчання та виховання

майбутніх фахівців, залучені до наукової діяльності обдарованої учнівської молоді, педагогічних працівників, а також науковців до участі в навчально-виховному процесі, дослідно-експериментальній роботі [4, 360].

Інноваційні підходи до організації підготовки майбутніх фахівців художнього профілю, посилення особистісної орієнтації змісту професійно-художньої освіти, збільшення обсягів виробничого навчання, індивідуалізації професійно-освітньої траєкторії учнів, впровадження інформаційних засобів навчання, сучасних педагогічних технологій, удосконалення методологічної культури педагогів були визначені як пріоритетні в Концепції розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні [3, 2].

Інноваційна діяльність професійно-художніх навчальних закладів має ґрунтуватися на реалізації теоретичних положень таких важливих принципів як відкритості, диверсифікації, неперервності, наступності, урахування потреб ринку праці, децентралізації, незалежної оцінки якості підготовки випускників тощо.

Зокрема принципи відкритості спрямований на забезпечення випереджувального підходу до оновлення змісту, форм і методів професійного навчання майбутніх фахівців художнього профілю, формування в учнів здатностей бути відкритими до оволодіння новими знаннями, видами професійно-художньої діяльності, суміжними професіями, сучасними технологіями художнього оформлення, готовими до розв'язання виробничих завдань, проблемних ситуацій тощо.

Принципи диверсифікації передбачає як входження професійно-художнього навчального закладу в освітні структури, зокрема навчально-науково-виробничі комплекси, асоціації тощо, так і створення на своїй базі різних структурних підрозділів, зокрема таких, як навчально-практичні центри, курси, центри конкурсної діяльності, центри художньої творчості тощо.

Даний принцип дозволяє зреалізовувати різномірні освітньо-професійні програми і моделі організації процесу професійного навчання майбутніх фахівців художнього профілю.

Принцип неперервності професійно-художньої освіти спрямований на забезпечення взаємозв'язку всіх ступенів професійної підготовки майбутніх фахівців художнього профілю, наступності всіх компонентів навчального процесу. У зв'язку з цим особистість самостійно може обирати освітню траєкторію, на кожному етапі завершувати навчання і розпочинати працювати. Крім того, за цих умов фахівець не виключається із системи неперервної професійно-художньої освіти, адже на певному етапі життя він може продовжити навчання, підвищувати кваліфікацію на відповідних курсах. Ідея функціонування багаторівневого професійно-художнього навчального закладу є перспективною і результативною у формуванні в майбутніх фахівців художнього профілю системи знань, умінь, навичок, особистих та професійно-значущих якостей, які надають їм можливість удосконалювати свою професійну майстерність, вільно орієнтуватися в складному колі соціально-культурних і виробничих проблем, швидко адаптуватися до різних умов і видів професійно-художньої діяльності, успішно оволодівати новим художнім досвідом.

Принцип наступності у професійно-художньому навчанні спрямований на забезпечення особистісного розвитку і професійного становлення майбутніх фахівців художнього профілю на основі раціонального відбору та структурування змісту, оптимального поєднання форм, методів і засобів навчання, реалізації поетапності освітніх процесів.

Водночас принцип наступності професійного навчання з художніх професій передбачає врахування попереднього досвіду оволодіння художніми знаннями і вміннями в художній школі, в загальноосвітній школі в межах програми з допрофесійної підготовки, на спеціальних курсах тощо.

Принципи урахування потреб ринку праці передбачає спрямування підготовки кваліфікованих робітників художнього профілю відповідно до

професійно-кваліфікаційної структури кадрів, затребуваної ринком праці, особливо регіональним. Це в свою чергу зумовлює необхідність розширення взаємодії з роботодавцями-замовниками кадрів, залучення майстрів виробничого навчання, викладачів спеціальних дисциплін до здійснення моніторингових досліджень стосовно потреб ринку у фахівцях, яких готують у навчальному закладі.

Інноваційним принципом розвитку діяльності професійно-художніх навчальних закладів є принцип децентралізації, згідно з яким розширюються права навчального закладу стосовно реалізації авторських моделей, освітньо-професійних програм, ефективних механізмів управління тощо.

Принцип незалежної оцінки якості підготовки випускників професійно-художніх навчальних закладів передбачає запровадження нових підходів до оцінювання навчальних досліджень учнів, зокрема на основі перевірки якості сформованих професійних компетенцій, необхідних для ефективної діяльності в умовах художнього виробництва, індивідуального підприємства. За цих умов зростає роль роботодавців в оцінюванні якості підготовки фахівців художнього профілю, присвоєнні їм відповідного тарифікаційного розряду.

Реалізація даних принципів забезпечує, насамперед, зростання рівня соціально-педагогічної ефективності діяльності професійно-художніх навчальних закладів, яка включає в себе підвищення результативності навчально-виховної роботи за рахунок посилення соціально-значущих дій, спрямованих на реалізацію активної політики зайнятості, підготовку конкурентоспроможного робітника, затребуваного ринком праці, його максимальне залучення до творчої трудової діяльності, забезпечення соціального захисту.

Відомо, що на соціально-педагогічну ефективність діяльності професійно-художніх навчальних закладів в умовах ринку впливають професійні, соціальні та економічні чинники. Зокрема, *професійні* чинники зумовлюють необхідність переходу від підготовки фахівців художнього

профілю вузької до широкопрофільної спеціалізації, що забезпечить випускникам ПХНЗ мобільність в нових економічних і соціальних умовах, швидку адаптацію до вимог робочого місця, умов праці, до переорієнтації на нові види художньої діяльності.

Соціальні чинники зумовлюють необхідність забезпечення взаємодії ПХНЗ з органами праці, державною службою зайнятості, з роботодавцями з метою виявлення прогнозованих змін в економічній і соціально-культурній сфері, сприяння реалізації політики зайнятості населення.

Економічні чинники зумовлюють необхідність врахування та використання професійно-художніх навчальних закладів статистики зайнятості на ринку праці, структури вакансій і на цій основі перепрофілювання всіх рівнів професійно-технічної освіти і видів підготовки фахівців художнього профілю з урахуванням вимог і прогнозів регіонального ринку праці, конкретних замовників кадрів.

Забезпечення якості підготовки фахівців художнього профілю, підвищення їх конкурентоспроможності на ринку праці зумовлюють необхідність оновлення організаційних, психолого-педагогічних і соціальних аспектів діяльності сучасних професійно-художніх навчальних закладів.

До організаційних аспектів діяльності ми відносимо діяльність з реформування та структурні зміни відповідно до вимог ринку праці і ринку освітніх послуг.

Під *соціальною* діяльністю професійно-художніх навчальних закладів ми розуміємо забезпечення взаємодії керівників, педагогічних працівників з роботодавцями, службою зайнятості, профспілками, іншими соціальними партнерами з метою підвищення конкурентоспроможності майбутніх фахівців художнього профілю, їх працевлаштування, соціального захисту, організації неперервного підвищення кваліфікації тощо.

Психологічна діяльність професійно-художніх навчальних закладів має бути спрямована на формування професійно-важливих якостей особистості майбутніх фахівців художнього профілю, розробку сучасних професіограм,

особистісно орієнтованої навчально-програмної документації. Сюди відносяться проблеми засвоєння комунікативної культури, а також проблеми профорієнтації молоді та дорослого населення.

Педагогічна діяльність професійно-художніх навчальних закладів має бути спрямована на реалізацію навчально-виховних цілей, формування загальної професійної культури майбутніх фахівців художнього профілю, відповідальності за власну кар'єру, результати праці, на формування знань, умінь, навичок, відповідно до вимог державного стандарту та на основі сучасних технологій художнього виробництва; створення умов для успішної мотивації оволодіння професією художніх промислів і ремесел тощо.

Інноваційна діяльність професійно-художніх навчальних закладів ґрунтується на оновленні змісту професійного навчання майбутніх фахівців художнього профілю.

Оновлений зміст характеризується ступеневістю, наступністю, варіативністю, гнучкістю, інтегративністю, універсальністю, фундаментальністю, прогностичністю і спрямований на досягнення основної мети професійно-художньої освіти, задоволення диференційованих освітніх запитів особистості майбутнього майстра художніх ремесел, її соціалізації та адаптації в образотворчій та декоративно-ужитковій діяльності.

До сучасних проблем дидактики професійної освіти слід віднести проблему співвідношення фундаментальної і прикладної підготовки майбутніх фахівців.

Фундаменталізація освіти представляє собою такий відбір найбільш значущого і незмінного змісту, яким можна оперувати в практичній діяльності. Принцип фундаменталізації освіти тісно пов'язаний з принципом професіоналізації, тобто з принципом спрямованості кожної навчальної дисципліни на професійну діяльність фахівця.

Важливою проблемою формування змісту професійного навчання конкурентоспроможних фахівців є встановлення розумного співвідношення

теоретичної і практичної підготовки з кожної навчальної дисципліни, співвідношення об'єму теоретичного і виробничого навчання.

Мобільність, творчий характер праці професіонала зумовлюють прогностичний характер змісту професійного навчання, суть якого полягає в демонстрації прогнозу розвитку всіх компонентів праці: нових матеріалів, машин, механізмів, технологій, об'єктів праці, способів її організації. Для одержання відповідних прогнозів, їх використання для розробки змісту навчання актуальним є створення в професійно-технічних навчальних закладах інформаційної служби, котра б прогнозувала динамічні зміни в галузях економіки, нових матеріалів, засобів праці, технологій, нових підходів до організації виробництва.

Нові вимоги до функціонування професійно-художньої освіти потребують запровадження, як зазначено в Концепції професійно-художньої освіти таких принципів, що глибше розкривають сутність ступеневої підготовки фахівців художнього профілю. Зокрема, особистісно-орієнтований розвиток майбутнього фахівця художнього профілю на основі принципів гуманізації, гуманітаризації, демократизації, диференціації та екологізації освіти, естетичної та загальної культури, здатності до самореалізації в художньо-творчій діяльності; ціннісне орієнтування в мистецтві як фактор формування і становлення художника; єдність теорії і практики у художньому розвитку особистості; спеціалізація професійного навчання художнього профілю; індивідуалізація процесу художньої діяльності, її зв'язок з психофізіологічними особливостями фахівця художнього профілю; інтеграція змісту загально-художньої і професійної підготовки, інтегрування науки, освіти, мистецтва; моделювання як вид специфічної проектної діяльності; художній пошук у композиції, єдність її принципів; єдність емоційних і раціональних засад створення художнього образу, витворів образотворчого та декоративно-вжиткового мистецтва; проблемність у навчанні прийомів образотворчого то декоративно-вжиткового мистецтва [2].

У професійно-художньому навчанні спостерігається зміна пріоритетів у навчально-виховному процесі, зокрема перехід від предметно зорієнтованого навчання до навчання, орієнтованого на розвиток особистості майбутнього фахівця, на формування у нього мотиваційної сфери до постійного вдосконалення в професії, творчого стилю мислення, комунікабельності, толерантності, відповідальності за розвиток української культури і мистецтва [1].

За цих умов професійне навчання організовується як процес передачі та придбання, виявлення і засвоєння учнями системи ціннісних орієнтирів, закладених у художню культуру, мистецтво, соціальний досвід, носієм якого є викладач. Учень в тандемі “педагог – учень” не просто одержує теоретичні знання про художні промисли і ремесла в готовому вигляді, а ці знання йому необхідно теоретично усвідомити, самому вникнути в таємниці ремесла.

У цій діяльності перше місце займає не виготовлення вибору, а процес творчості.

Практика підтверджує безперспективність професійно-художньої підготовки, яка, забезпечуючи високий рівень майстерності професійного виконавства (копіювання), не формує творчий потенціал особистості фахівця, адже скопійовані роботи не несуть в собі енергетику автора – творця, його задум, художню ідею.

Перехід до продуктивного навчання відкриває можливість художнім закладам формувати особистість майбутнього фахівця в процесі створення ним власних продуктів: творчих композицій, рисунків, проектів, мистецьких витворів тощо. Важливою умовою формування особистості майбутнього фахівця художнього профілю є набуття ним в процесі навчання професійно-значущими якостями: емоційно-ціннісними, діяльнісно-вольовими, образно-знанієвими.

В умовах динамічного розвитку сучасного художнього виробництва зростає роль таких професійно-значущих якостей робітника як ініціативність,

відповідальність за результати власної діяльності, самостійність у прийнятті важливих рішень, розв'язанні проблемних виробничих ситуацій тощо.

Це в свою чергу зумовлює необхідність формування самостійності у майбутніх фахівців художнього профілю ще під час навчання в художньому закладі.

Розв'язання цього важливого завдання має ґрунтуватися на формуванні в учнів оптимальних умінь і навичок самостійної навчальної діяльності як під час вивчення теоретичних дисциплін, так і під час оволодіння технологіями художнього виробництва на заняттях з виробничого навчання та виробничої практики.

Інноваційні процеси в професійно-художній освіті зумовлюють підвищення рівня дидактичної компетентності викладачів і майстрів виробничого навчання, зокрема таких її видів, як: індивідуальна компетентність – володіння способами самореалізації і розвитку індивідуальності в рамках професії, готовність до професійно-особистісного зросту, самоорганізації і самореабілітації; особистісна компетентність – володіння способами особистісного самовияву і саморозвитку, засобами протистояння професійним деформаціям особистості; соціальна компетентність – володіння умінням вести спільну професійну діяльність, співпрацювати, володіти прийомами спілкування, нести соціальну відповідальність за результати своєї діяльності; спеціальну компетентність – володіння власне професійною діяльністю на достатньо високому рівні, здатність проектувати свій подальший професійний розвиток.

Інноваційний характер діяльності професійно-художніх навчальних закладів зумовлює необхідність переходу педагогів від репродуктивного на творчий, дослідницький рівень професійного навчання та виховання учнівської молоді.

Зокрема, на творчому рівні діяльності педагог професійної школи здатний забезпечити авторську методику, вести власну школу педагогічну майстерності, авторські курси.

На дослідницькому рівні – педагог володіє основами науково-дослідної діяльності, здатний самостійно здійснювати наукове дослідження.

Дослідницький рівень діяльності дозволяє педагогу професійно-художніх навчальних закладів відкривати нові закономірності, формулювати нові наукові ідеї, створювати наукові концепції тощо.

Інноваційна професійно-педагогічна діяльність може носити колективний та індивідуальний характер.

З метою проведення колективного дослідження на базі професійно-художніх навчальних закладів створюються експериментальні педагогічні майданчики.

Для організації дослідно-експериментальної роботи в професійно-художніх навчальних закладах вводиться посада заступника з науково-методичної роботи. Якщо ж такої посади в навчальному закладі не має, тоді обов'язки керівника дослідно-експериментальної роботи може виконувати досвідчений методист, а в окремих випадках і сам директор навчального закладу.

Інноваційний характер професійно-педагогічної діяльності висуває нові вимоги і до управлінських кадрів професійно-художніх навчальних закладів. Зокрема, важливо щоб керівники поряд з професійною, психолого-педагогічною підготовкою проходили управлінську підготовку, регулярно підвищували свою кваліфікацію.

Діяльність керівника сучасного професійно-художнього навчального закладу має ґрунтуватися на дослідно-експериментальних засадах, які забезпечують дух творчості, новизни, об'єднання педагогічних працівників навколо дослідження педагогічних інновацій.

Отже, якісна підготовка майбутніх фахівців художнього профілю зумовлює необхідність наповнення всіх напрямів діяльності професійно-художніх навчальних закладів інноваційним змістом, зростання рівня методологічної й технологічної культури педагогічних працівників.

Література:

1. *Володарская А.А.* Проблемы дидактики: от традиционности к личной ориентированности. – М.: АПК и ПРО, 2000. – 27 с.
2. Концепція професійно-художньої освіти // Професійно-технічна освіта. – 2000. – №2. – С. 43-48.
3. Концепція розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні // Професійно-технічна освіта. – 2004. – №3. – С. 2-5.
4. Національна доктрина розвитку освіти / Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні. – К.: Видавничий Дім „Ін Юрс”, 2003. – С.345-367